

Personalia

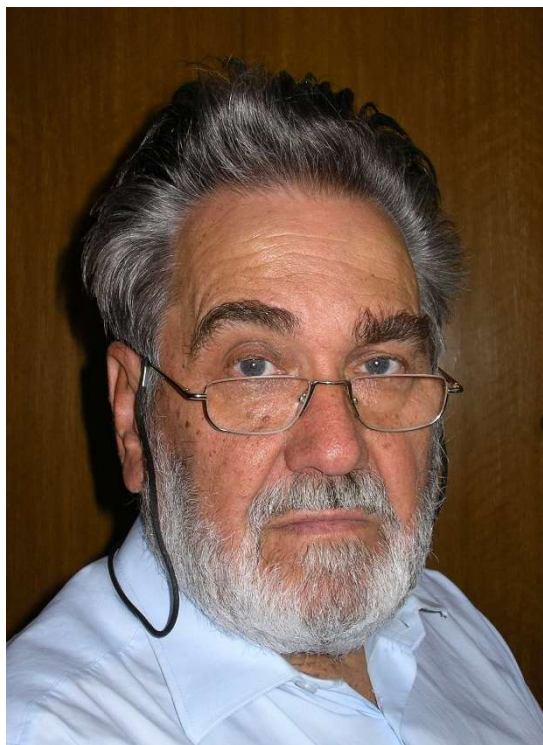
Mijn ervaringen met Maximilian Schwarz (1934-2025)

Jan Smit

Begin juli bereikte mij het trieste bericht dat mijn leermeester en vriend Maximilian Schwarz op 3 juli op 91 jarige leeftijd was overleden.

Mijn eerste contacten met Max dateren uit 1995. Ik had toen twee *Nomada*'s gevangen in Nederland, die uit ons land nog niet bekend waren (Smit 1996). Deze had ik gedetermineerd met de pas uitgekomen tabel van Erwin Scheuchl (1995). Ik heb Max toen een brief gestuurd, met de vraag of hij mijn determinaties wilde controleren. Dat wilde hij wel doen en dus heb ik de beestjes opgestuurd. Ik kreeg ze netjes van hem terug: ze waren goed gedetermineerd.

Dit was het begin van veel contacten via de mail en met heen en weer gestuurd materiaal. Max heeft diverse malen buitenlands spul voor mij, en via mij ook voor Naturalis, gedetermineerd.

Figuur 1. Maximilian Schwarz in 2004. Foto Fritz Gusenleitner.

Werken in het kaartsysteem van Max

In 2012 had men Max gevraagd of hij wilde meewerken aan een rode lijst van de bijen van Europa voor het genus *Nomada*. Daar heeft hij toen van afgezien. Het gevolg was dat ik voor deze klus werd gevraagd. Dat wilde ik wel als ik hulp kon krijgen van Max, minimaal in zijn kaartsysteem kon werken, om zo meer gegevens ter beschikking te hebben. Max was toen de enige met een flink bestand aan *Nomada*-gegevens. Hij vond het prima dat ik in zijn kaartsysteem kwam werken (hij had de gegevens niet gedigitaliseerd). Eind januari/begin februari 2013 ben ik een week bij hem geweest om aan die data te werken. Ik verbleef in een nabijgelegen Gasthof. Bij Max thuis werd ik hartelijk ontvangen door hem en zijn vriendin Roswitha. Het werd me toen duidelijk dat hij veel vaker buitenlandse entomologen over de vloer had om in zijn enorme collectie te werken. Ik heb die week overdag bij hem thuis gewerkt en 's avonds in de Gasthof. Ik heb alleen de belangrijkste gegevens ingevoerd, want het was heel veel werk. Ik kreeg het invoeren lang niet af en ik mocht van Max een stapeltje kaarten uit zijn kaartsysteem mee nemen naar huis, om daar verder te werken. Deze kaarten heb ik later teruggestuurd.

Al pratend tijdens het werken en onder het koffie drinken heb ik veel van hem geleerd. Hij was altijd bereid informatie door te geven. Als zodanig stond Max ook in de entomologenwereld bekend, niemand deed vergeefs een beroep op zijn kennis en kunde. Hij had altijd materiaal van anderen thuis staan om te determineren. Zo ook vaak van mij. Hij vertelde dat hij een nieuwe soort *Nomada*, die ik had gevangen in Spanje naar mij wilde noemen. Ik was zeer vereerd! Aan het eind van die week zei ik tegen hem dat het nodig tijd werd dat hij een determinatietabel voor de *Nomada*'s van Europa zou maken. Daar had hij de puf echt niet meer voor was het antwoord, hij was intussen 79 jaar oud. "Als die tabel er moet komen, moet jij hem maar maken." Was zijn repliek. En ik mocht net zoveel in zijn collectie komen werken als ik nodig vond. Zo'n tabel maken zag ik echter helemaal niet zitten, ik kende nog heel veel Europese *Nomada*-soorten niet.

Tabel voor de Europese *Nomada*'s

Maar zijn opmerking en onze contacten in de daarop volgende jaren zorgden ervoor dat het toch ging kriebelen bij mij. Bovendien werd mij in Stuttgart tijdens de HymenopterologenTagung van 2014 gevraagd of ik een tabel voor de Europese *Nomada*'s wilde maken. Men wilde een serie determinatiewerken voor de Europese bijen beginnen en ze zouden zorgen

voor financiering en publicatie. Ik heb daarop toen ja gezegd. Van de initiatiefnemers heb ik later nooit meer iets gehoord. Ze hebben de hele zaak niet van de grond gekregen.

Intussen was ik na die Tagung thuis gaan nadenken over de opzet van een tabel. Uiteraard had ik daar contact over met Max. Hij stelde voor dat ik enkele keren een week bij hem thuis kwam werken in zijn collectie. Dat heb ik in 2015, 2016 en 2017 gedaan in respectievelijk maart en november. Hij had een aparte werkkamer voor mij ingericht, naast zijn werkkamer, zodat ik bij hem zo naar binnen kon lopen en materiaal uit zijn verzameling kon pakken. We leerden elkaar in deze weken steeds beter kennen en werden vrienden.

Het was wel enigszins overweldigend voor mij om in zo'n enorme collectie te werken, het was zoveel materiaal. En hij had echter geen overzicht van waar wat stond. Veel wist hij wel uit het hoofd, maar ik wilde hem daar niet elke keer over lastig vallen. Dus maakte ik op de laptop een bestand met een overzicht waar in welke doos en in welke rij in die doos een *Nomada*-soort te vinden was. Roswitha maakte nummers voor op de dozen, zodat alles goed te documenteren was. Hij vertelde me later dat hij van dat overzicht zelf ook veel plezier had. Ik had uiteraard in die weken veel meer plezier van hem en zijn collectie. Als ik een lastig probleem op te lossen had, dan kon ik altijd bij hem terecht. Ik vertelde Max in een van de eerste weken dat ik niets meer hoorde van de initiatiefnemers van die boekenserie. Hij stelde toen voor de tabel te publiceren als een monografie van Entomofauna. Max had in 1980 dit tijdschrift opgericht, samen met entomologenvrienden uit München. Het tijdschrift werd gefinancierd door Thomas Witt. Dat was een hele opluchting voor mij, want zelf zoiets laten drukken ging boven mijn pet en begroting.

Al werkend kwam ik tot de ontdekking dat er een aantal soorten uit Europa in de collectie stond, dat nog niet gepubliceerd was. Max stelde voor dat ik een beschrijving maakte, hij zou die controleren en in het museum in Linz de bijbehorende foto's laten maken. Op die manier hebben we 23 soorten gepubliceerd in mijn tabel voor de Europese *Nomada*'s (Smit 2018). Max voorzag me bovendien van veel andere foto's.

Max en de *Nomada*'s

Max vertelde me dat hij als jongeling met insecten begonnen was. Ik las later dat Hamann degene was die hem op 14 jarige leeftijd enthousiast gemaakt had voor de entomologie. Max zei dat hij zich zeer voelde aangetrokken tot de graafwespen, want die waren vaak zo fraai gekleurd. Het was echter zijn andere leermeester Priesner die hem er op wees dat er in die tijd al enkele grootheden aan deze groep werkten (De Beaumont, Pulawski, Leclercq) en dat het moeilijk zou

zijn daar nog iets aan toe te voegen. En zo kwam Max bij de *Nomada*'s terecht, die waren ook zo fraai gekleurd. En die waren in die tijd nauwelijks onderzocht. Het is overigens niet zo dat Max zich alleen met *Nomada* bezig hield, hij werkte daarnaast aan diverse andere bijengenera en heeft daar ook veel over gepubliceerd. Hij publiceerde de eerste nieuwe *Nomada*-soorten in 1963, hij was toen 29 jaar oud (Schwarz 1963). Er zouden nog zeer veel volgen. In 1965 eerde hij een van zijn leermeesters door *Nomada priesneri* te publiceren (Schwarz 1965).

Ik vond in materiaal dat ik voor Naturalis determineerde een *Nomada* van Lesbos, waar ik niet mee uit de voeten kon. Dat exemplaar had ik tijdens een van mijn bezoeken mee genomen. Max zei meteen: "Dat is een nieuwe soort." Ik vroeg toen of hij het goed vond dat ik deze naar hem zou noemen: *Nomada maxschwarzi*. Ik vond het namelijk jammer dat er geen soort van dit genus naar hem genoemd was, maar wel soorten van andere genera. Hij vond het goed.

Tijdens een van onze gesprekken hadden we het over extra kleine of extra grote exemplaren van een soort, Max zei daarop: "Jan es gibt immer Riesen und Zwerger."

Figuur 2. *Nomada maxschwarzi*, vrouw. Foto Jan Smit.

Nieuwe soorten

In de loop van de week in november 2017 was ik wel grotendeels klaar met het werken aan de tabel. Max kwam bij mij in 'mijn' werkkamer zitten. Hij vroeg mij toen of ik hem wilde helpen met het publiceren van nog een aantal onbeschreven *Nomada* soorten. Hij was toen 83 jaar oud en zei dat hij de energie niet meer had om dat zelf te doen. En hij was zeker tevreden met de beschrijvingen die ik van de nieuwe soorten in mijn tabel had gemaakt. We spraken af dat ik de teksten zou maken in het Duits, die zou hij corrigeren en hij zou in Linz de benodigde foto's laten maken. Verder zouden ze in Entomofauna gepubliceerd worden, of in Linzer biologische Beiträge, dat laatste zou hij regelen met Fritz Gusenleitner. Ik ben meteen in die week nog begonnen. Maar het waren er nogal veel, ik zou zeker weer terug moeten komen, dat werd in maart en in november 2018.

In één van die weken kwam Max mijn werkkamer binnen met de mededeling dat ik een soort naar iemand moest noemen. Op mijn vraag wie dan wel, zei Max dat het mijn vrouw was. Zij ging in de vakanties altijd mee vangen en ik mocht van haar zomaar enkele weken bij hem thuis gaan werken. Dan had zij het wel verdiend om vernoemd te worden. Hij had nog een mooie, tot dusver naamloze soort staan. Al pratend kwamen we op de naam *Nomada ina*. Van de nieuwe soorten die we samen beschreven mocht ik altijd een exemplaar meenemen, wanneer er meer exemplaren waren. We hebben in totaal nog 63 soorten beschreven (Schwarz, M. & J. Smit 2018, Schwarz et al. 2018a, Schwarz et al. 2018b, Schwarz et al. 2019, Schwarz, M. & J. Smit 2020, Schwarz et al. 2020).

In die laatste week mocht ik van Max ook materiaal meenemen uit zijn collectie van soorten die ontbraken in mijn collectie, mits hij er voldoende van had staan. Zo werd mijn *Nomada*-collectie met een aantal soorten uitgebreid. Max was het werken aan insecten moe en vroeg me of hij mensen die met vragen over *Nomada* bij hem kwamen, door mocht verwijzen naar mij. Dat was goed, mits het over Europese soorten ging.

Meer informatie

Ik heb in dit artikel mijn ervaringen met Max beschreven en hoe hij tijdens onze vriendschap mijn entomologenleven heeft beïnvloed. Na die laatste week bij hem hadden we af en toe nog contact via kaarten, soms mail en een enkele keer telefonisch.

Voor uitgebreide informatie over het leven, de contacten, de entomologische activiteiten en de publicaties van Maximilian Schwarz zie:

<https://www.zobodat.at/personen.php?id=272&bio=on&gallery=full>

Literatuur

- Scheuchl, E., 1995. Illustrierte Bestimmungstabellen der Wildbienen Deutschlands und Österreichs. Band I: Anthophoridae. - Eigenverlag, 158 p.
- Schwarz, M., 1963. Die *Nomada*-Arten (Hymenoptera Apoidea) aus der Sammlung des Entomologischen Institutes der Universität - Bologna. - Boll. d.Inst. di Ent. d. Univ. di Bologna 26: 217-229.
- Schwarz, M., 1965. Zwei neue *Nomada*-Arten aus Griechenland. - Nachrichtenblatt der Bayerischen Entomologen 14: 81-87.
- Schwarz, M., & J. Smit, 2018. Neue paläarktische Wespenbienen der Gattung *Nomada* Scopoli, 1770 (Hymenoptera, Apidae). - Entomofauna 39(2): Heft 21: 881-908.
- Schwarz, M., J. Smit & E. Ockermüller, 2018a. Drei neue Wespenbienen der *Nomada trispinosa*-Gruppe (Hymenoptera, Apidae), mit Bestimmungsschlüssel für die westpaläarktischen Arten dieser Gruppe. - Entomofauna 39(2): Heft 5: 557-569.
- Schwarz, M., J. Smit & F. Gusenleitner, 2018b. Zur Kenntnis paläarktischer Bienen der Gattung *Nomada* SCOPOLI, 1770 (Hymenoptera, Apidae). - Linzer biologische Beiträge 50(2): 1403-1445.
- Schwarz, M., J. Smit & E. Ockermüller, 2019. Weitere neue paläarktische Bienen aus der Gattung *Nomada*, Scopoli 1770 (Hymenoptera: Apidae). - Entomofauna 40(1): 3-29.
- Schwarz, M. & J. Smit, 2020. Fünf neue *Nomada*-Arten aus der West-Paläarktis (Hymenoptera, Apidae). - Linzer biologische Beiträge 52(1): 683-694.
- Schwarz, M., J. Smit & E. Ockermüller, 2020. Beiträge zur Kenntnis paläarktischer Bienen der Gattung *Nomada* SCOPOLI, 1771 (Hymenoptera, Apidae). - Linzer biologische Beiträge 52(1): 695-729.
- Smit, J., 1996. Twee soorten van het genus *Nomada* nieuw voor de Nederlandse fauna (Hymenoptera: Apidae, Anthophorinae). - Entomologische Berichten Amsterdam, 56(6): 101-103.
- Smit, J., 2018. Identification key to the European species of the bee genus *Nomada* SCOPOLI, 1770 (Hymenoptera: Apidae), including 23 new species. - Entomofauna Monographie 3, 253 p.